

א) החדוש שחדשה צביר (פ' ס"ד) קיים אצרכס אצינו אפילו עירוב הצבילין שלפי דברך ז"ל, עירוב חצרות" — ממקום גבוה יהלך ; כי כבר הגניש בזה הסכס היקר ריב"ל ז"ל, אשר חקונו עולה יפה מהקוק ; כי לש"ד היא הגירסא הנכונה "ערוכי חומות" (עיין בספרו "בית יהודה" דפוס ווילנא תקצ"ט, ד' 24 בהערה).
ברוך שכוונת לדעת גדולים !! —

ב) תשובתך להשאל "בהמניד" הרמ"ו (גליון 3) בדבר הזכרת שם החולה — כבר קדמך הסכס השלם וכו', ר' שלמה באבער נ"י "בהמניד" (גליון 5 שנה ה"ל) ז"ל : בהמניד"ל זה' שמחות (דפוס קרמונא דף קי"ב) הביא בשם מורו הרב ר' שלום מווינא (הנקרא ר' שלום מעסטרייך) ז"ל : אמר מהרי"ל, העומד אצל כל חולה להפלה עליו, אינו צריך להזכיר שם החולה, וראיה ממרעיה באמר אל נא וגו', ולא הזכיר שם מרים (בל"ש כיון למאמר ברכות ה"ל) ; אבל כשמברכין אותו ואין עומדין אצלו, יש להזכיר שמו עכ"ל. — ומה שמזכירין שם אמו, כפ"ש, הוא מנהג חדש. ואולי סמכו על לבן הכתוב : עבדך בן-אמך (תהלים קכ"ז פ"א). עכ"ל הח' באבער. — ואם מקורא "המניד" הנך, בעל-המפעמים, מדוע לא קראת את המשובה הזאת (בגס הסכס ד"ש מזכרין הציב עליה) וקפצת להחלוק ולקרוא חמס על הח' בעל "המניד" (רד"ג ז"ל), על כי לא פתח את שער "המניד" לרוחא לכל המשיבים (ואורך בכלל), אחרי אשר חכמים גדולים וטובים ממך, ומגנייגילך, כבר השיבו עליה כהלכה בטוב טעם ובדעת וגם — בנחתה כראוי לתכמים ! ... ואם גם נניח, כי לא קראת את תשובת התכמים הנ"ל ב"המניד", מדוע שכתה להשיב תשובה על כל דברי השאלה, בדבר הזכרת שם אמו של החולה וכו' ... ורק כפלה אותה כהכל סוף ? ! — אחמדה ! ! —
בר-נש י"צ.

הסכמת דתי התהפכות שכל אנושי

לפי דעת האחרונים עם איזה מאמר מוסרי מחכמינו ז"ל.

הבה הפועל בנפש האדם והמנלה טבעו המוסרי הוא הרצון, על כן זכות האדם והובתו אינן גידונות על פי שכלו ומדעיו כי אם על פי רצונו ומעשיו כי אלה ולא הם תלויים בו, על דעת זה אמרו החכמינו ז"ל לא המרדש הוא העיקר אלא דמעשה. אמנם האדם, עצם שכלי, צריך לשעבר תמיד רצונו לשכלו ולחפץ במה שהוא טוב לו עתה או לאחר זמן ; אם לא יעשה כן יפעול נגד שכלו ונגד טבעו. הטובות הן שונות בעצמן עד אין תכלית, ותתחלקנה לשני חלקים ; טובות העולם הזה וכללן האושר הזמני, וטובות העולם הבא וכללן האושר הנצחי, עין לא ראתה אלהים וזולתך. טובות העולם הזה תתחלקנה גם הנה לשני חלקים : מהן נוגעות אל הגוף ומהן נוגעות אל הנשמה ותקראנה על כן טובות גופניות וטובות רוחניות ; אך לא כל דבר שהאדם חושב עליו שהוא טובה, טובה הוא באמת, כי גם מקרי הזמן והמקום

והשלמות ובהם רבים ישנו טובות העולם הזה בין הנופנות בין הרוחניות, עד כי גם מה שאדם בוחר עתה, הוא בעצמו בוהל לאחר זמן מעט וכן להפך; על כן נקרא טוב אמתי מה שהוא טוב לכל אדם בכל מקום ובכל זמן והפכו נקרא טוב מדומה. הרשות הנתונה ביד כל האדם לבחור בין טובות שונות אף אם אינן טובות באמת אבל כטובות נחשבו לו היא הבהירה. כשאדם בוחר ברעה או מואם בטובה, אין זה כי אם סכלות רעתו, כי לעולם לא יבחר אדם ברעה ברעתו שהיא רעה לו ומהפצו בה. אבל הוא עושה כן מפני שהוא חושב כי גם אם הדבר הוא רעה לאחרים, לו יהיה לטובה; או גם אם הוא יחשוב הדבר הקוא לרעה לו, תהיה הרעה הזאת כל כך קטנה בעיניו נגד הרעות האחרות אשר הוא הפץ להרחיק מעצמו על ידה, כי חשוב יחשבה לו לטובה. כל בני אדם מורים כי התופש הוא הטובה אשר אין למעלה ממנה, וחושבים כי הוא הרשות הנתונה לאדם לעשות ולחשוב הישר בעיניו בכל הפץ ובכל זמן בלי שום מתן ורסן כלל; אבל אין הדבר כן, כי באמת תופש כזה שם עבדות לו יאות, כי התופש האמתי איננו כעשי או עיוני כי אם מוסרי, והוא כה הרצון לשמור תמיד בכל עניני העולם את דתי המוסר בלי שום נדנד, עד כי לא יעלה על דעת אדם שום ספק להטות צעדיו מן הדרך הישרה; וזה התופש יוכל לקנותו לעצמו בכל עת ובכל מקום כל איש ואיש מגדול ועד קטן, עשיר ורש, מלך ועבד עבדים, ולא יעדר ממנו גם כי כחות ומקרים נגדו יקומו; ועתה אואיל לבאר הענין הזה על ידי משל:

כשיודמן לו לאדם לעשות מעשה רע כגון לדבר בזבים או לזנוב או כדומה לזה, יהיה ריב בינו לבין עצמו, ר"ל בין בחותיו הרוחניים: זה אומר לו קום עשה, וזה שב ואל תעשה; הכה הראשון מביא כל מעם לפגם והתואנות והראיות אשר בידו להסית אותו לפעול, ומשים לנגד עיניו כל הטוב המדומה אשר יצא לו מן המעשה ההוא, והכה ההפכי הורס בכל מעם לשבח ובראיות אחרות כל מה שהראשון בנה, ומראה לעין אדם כל התקלות אשר תצאנה מתחת ידו על ידי המעשה הרע ההוא, והטוב האמתי אשר ישיג אם לא יוציאנו מן הכח אל הפעל, ומתאמץ בכל עוז על זה הדרך להרחיקו ממנו; הכה הראשון הוא הנקרא יצר הרע, והשני הוא היצר הטוב; אין ספק כי כל הטובות שהיצר הרע משים לפני האדם להסיתו לפעול כהפצו הן טובות מדומות, כי אין טובה אמיתית מצטרפת למעשה רע, אבל הן על הרוב טובות אשר תראינה לעינים וקרובות קרובות לבא, בעוד שהטובות שהיצר הטוב גשען עליהן אף כי טובות אמיתיות, עמוקות ורחוקות הן, ומבקשות ממנו עזיבת הפציו או כבודו או ממונו או כיוצא בזה. על כן ראוי לו לאדם שכל ותחבולה ורצון אמיץ להלחם נגד יצר הרע ולכבשו; ואמרו הכמיני ו"ל איזהו גבור הכובש את יצרו; אך סוף סוף האיש ההוא יגזור אומר לעשות המעשה ההוא או להרול ממנו, וההחלטה אשר יעשה היא עיקרית עד מאד, ועתה אבאר עלת עיקריותה.

כאשר יפול תחת חושינו עצם אחר, או כשאנו רואים או שומעים פעולה אחרת, ישאר בנפשנו דמיון העצם או הפעולה, והוא יתעורר בנו בכל

פעם ופעם שהעצם בהוא יכול עוד תחת הושינו או שהפעולה ההיא תתחדש לפנינו או גם במחשבתנו בלבד. הרמיון הראשון הזה הנשאר בנפשנו על ענין אחר, המושך אחריו הרמיונות האחרים על הענין ההוא, ראוי להקרא בשם רמיון סופג (idea appereipiente; appereipirende Vorstellung); ועל ידי, כמו אל עבר זכוכית, אנו רואים ודנים כל מה שנוגע אל הענין ההוא; על דרך זה כל אדם עושה לו על ידי שכלו ולימודו ועל ידי הרגלו בעולם דמיונות סופגים כאלה על כל ענין וענין ומתוכם כמו מתוך זכוכית הוא רואה ודן כל שאר עניני עולם. הרמיון הראשון בכל דבר יהיה בו לרמיון סופג, והרמיון החדש הנספג על ידי הראשון ימחה ולא ישאר ממנו כי אם החלקים שבז השנוים מן הראשון, אבל זה יגדל ובהמשך הזמן יחזק כל כך ויקריב עצמו אל השלמות, עד כי לא יהיה בענין ההוא דבר אשר איננו כבר ברמיון? וזה יהיה המרה אשר בה יסוד האיש ההוא כל דמיונות אחרים בעצם הענין ההוא. על כן אמרתי כי ההחלטה אשר יעשה אדם פעם ראשונה על שום פעולה לעשותה או להבטל ממנה היא עיקרית, כי כאשר ידמן לו פעם אחרת לעשות המעשה ההוא או להתרחק ממנו, יקום עוד ריב בין הכחות הפנימיים, אבל לא עו כל כך כבראשונה; כי הכח אשר התגבר כבר בפעם ראשונה, יתגבר גם כן בשנית, כי יש לו על מה שיוסמך; ועל זה אמרו ר"ל כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר, ואמרו ג"כ מצוה נוררת מצוה ועברה נוררת עברה; והורו עוד ששכר מצוה מצוה ושכר עברה עברה, ר"ל שהשכר הבא לו לאדם תיכף אחר עשותו מצוה אחת, הוא שיעשה בנקל אחריה מצוה אחרת, וכן העונש בעבירה; כי על זה הדרך אם כבש אדם פעם ראשונה את יצרו הרע, כבוש יכבשו בנקלה בפעם שניה וכן בכל פעם ופעם, עד כי אם יבא עוד ליצרו המעשה ההוא לא יוסיף להיות ריב בין כחותיו עדי, ויהיה דבר מוחלט שהוא יתרחק עצמו ממנו בלי נרדוד ובלי ספק כלל. איש כזה אשר בבוא לידו מעשה מן המעשים בכל מקום או זמן או אופן שיחיה, יבחר תמיד בדרך הישרה ויעשה הטוב תיכף ומיד בלי שיקום בקרבו שום ריב בין כחותיו כי היצר הרע מת בו, נקרא חפשי באמת, וזה הוא החופש המוסרי אשר עליו דברנו למעלה. איש שלם כזה איננו בנמצא כי אם ברעיון, אבל יש ביד כל אחד ממנו להדמות אליו ולהתקרב אל השלמות הבלתי מושגת על הארץ. ואם אמור תאמר כי גם האיש אשר כל כך גבר עליו יצרו עד כי בבוא לידו מעשה רע יעשהו בלי נרדוד ובלי ריב בין כחותיו גם הוא חפשי יקרא, אשיב לך כי מעשי האיש הזה יתנגדו לחוקי המוסר אשר יקום תמיד כעדות לנגדו, ואין החופש, אשר הוא המצבה היקרה הנבחרת מהיים כאשר אמרנו, יכול להתנגד לררכי המוסר אשר המה האמת מוחלטת.

על דרך זה נוכל לפרש מה שאמרו חכמינו ד"ל חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות, ר"ל שהחרות נמסרה לנו מאת האל על ידי עשרת דברותיו שהן עיקרי המוסר הכללי, ובלמדו לנו מצותיו חקותיו ותורותיו נתן לנו גם להתנוסס וכלי קרב להלחם נגד היצר הרע ולהגיע אל החופש המוסרי אשר הוא מקור ועיקר האושר הרוחני, הוא החרות החרות על הלוחות כאשר

בארני, זאולי היתה זאת כונתם גם כן באמרם „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא“ והלא גם בנו יש בעיה רשעים רוססים כנגליהם דתי הטבע והמוסר, אומדים לרע טוב ולטוב רע, שזכחי אלוה מעולים וחוססים, וכי גם לאלה יש חלק לעולם הבא? אם הדבר כן סוף סוף כגורל הצדיק כן גורל הרשע, והאיש הישראלי יהיה מהוק לחיי העולם הבא אפילו אם עשה כל מעשים רעים שבועלים? הלילה לנו לומר כזאת, השופט כל הארץ לא יעשה משפט? והלא הדרת רבותינו פעמים רבות בספריהם כי אין הדבר כן באמרם העושה מעשה רע זה או זה אין לו חלק לעולם הבא? אכל כונת הנל לפי ענינת דעתי וזאת היא: תורת ה' תמימה וכל דבריה דברי אלהים חיים, על כן אי אפשר לו לאיש הישראלי אשר למד החקים הללו, שלא ימצאו בדעתו על דרכי המוסר דמיונות סופנים נמהים אשר אם לא יוכלו להרחיקו מכל וכל מדרך רעה ימשלו בו בכל הפחות כל כך למנוע ממנו להיות מעפיל ברשעו ויתמכו בו עד כי עם כל עוונותיו הרבים, אולי יזכה על מעשיו הטובים לחיי העולם הבא מה שאין כן במי שאמונתו כוונת ובלתי מסודת על ארני פו המוסר האמת והצדק.

אבל אין זה רבד בלתי משתנה שהרשע יתמיד ברשעו והצדיק יחזק בצדקתו, כי כשם שאפשר לרשע להשיב רגלו מדרך רשע כן אפשר לצדיק להרחיק צעדיו מנתיבות ישר. שאם לא כן לא תהיה זכות הצדיק גדולה כל כך, ושערי תשובה יהיו ננעלים לחוטאים מה שאי אפשר להיות. ועתה אואיל לבאר הענין הזה: בבוא אדם לידי עבירה ועין אשר כבר שנה במ פעמים רבות ויהיה עוד קצת ריב בין כחותיו, כי חקי המוסר לא ישקמו מלהלחם נגד יצר הרע בכל מקום ובכל זמן באיש אשר איננו שסוף מכל וכל ביון מצולות הרשע, אולי יוכל היצר הטוב להתגבר על היצר הרע ולמנוע את האיש החוטא מעון: במקרה כזה הרמיון אשר היה עד עתה סופג, נספג על ידי הרמיון החדש העומד במקומו ואז יקומו כל חקי המוסר לעזור הרמיון החדש ולתמוך בידי להיות לרמיון סופג לצמיתות, עד כי בבא לידי האיש החוטא לעבור עוד העברה ההיא, לא ישוב עוד אחרי הרמיון הראשון הנספג כבר כי אם אחרי השני העומד עתה במקומו. והו שאמר הנביא יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו, ר"ל רמיותיו הסופנים אשר אחריהם הלך עד עתה. הפך המקרה הזה יקרה לאיש צדיק אשר יעזוב דרך ישר ללכת בדרכי חשך; גם בו הרמיון הסופג עד עתה יהיה נספג על ידי הרמיון החדש, אבל בפעם הזאת חקי המוסר יתצבו נגד החדש וילחמו בו ביד חזקה לכל יקום לצמיתות תחת הדמיון ההרוס; איש אשר רמיונותיו הסופנים יהיו תמיד על פי חקי המוסר וילך תמיד בכל מעשיו אחריהם הוא איש אשר תכונה לנפשו (homo di earattere, Mann von Charakter), ר"ל איש מבין ומבחין בין הטוב האמתי והטוב צמדימה, הבותר בראשון ובוחל בשני; אבל האיש אשר לא ילך בדרך טובים או הפוסה תמיד על שתי הסעפים, פעם יעשה בכה ופעם יעשה בכה, הוא איש אשר אין תכונה לנפשו: כל מה שיעסוק אדם בלימוד ההכמות ולהרחיב מדעיו לא יועיל לו אם מגמת תלמודו לא תהיה

תמיד להוסיף בו תבונה להדריכו בדרך ישרה ; כי כל פרי יגיע ולימוד האדם והשלמת שכלו הוא להשלים דמיונותיו הסופנים והמעשים אשר על פיהם הוא עושה, המורים בבירור על השלמת כחות נפשו ודבקותו בחקי האל ובתורותיו. כשיגיע לאדם להחליף דמיונותיו הסופנים רע בטוב כמה שאמרנו, כגון כשעשה אדם מעשה או חשב מחשבה על פי דמיונותיו הסופנים ואחר כך רואה ומעיד על נפשו שמעשהו או מחשבתו רעים, ונחם על אשר עשה או חשב, ומשים על לבו להתנהג בענין ההוא מן היום ההוא והלאה על דרך אחרת; זו היא ההרטה ; אבל גם אם האיש הזה יתנהג לעתיד במה שנוגע לענין ההוא על דרך הישר, אינו די אם לא יבקש להסיר כל דמיונותיו סופנים בלתי גבחים אשר בו גם בענינים, וזו היא התשובה השלימה אשר חשיבותה גדולה מאד, עד כי אמרו רז"ל "משחרב בית המקדש כל זושערים נגעלו חוץ משערי תשובה" כי היא מפלט ומשגב כל האדם אשר הוא ; ומי שכבר ירד במצולות ים ההמא, ואחר כך גבר על יצרו ושב בתשובה שלימה, יוכל אחר כך לעמוד לפני היצר בחזקה ולא יעבור אפילו במקום אשר לא יעמוד בו גם מי שעד היום ההוא לא נודמנה לו העבירה ההיא או באה גם כן בידו פעם או פעמים ולא עבר עליה. וזו לפע"ד כונת מאמרם ז"ל, במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ; כי בצדיקים האלה לא נמצא דמיון סרירות ההרטה להיות להם למתג ולרסן, כמו בחוטאים. אשר באו עד גבול איבודם ונתהרמו ושבו ועל כן נקראו בעלי תשובה, כי בודאי לא יתכן לומר שהורו דבותינו ז"ל כי שברן של בעלי תשובה יגדל לעולם הבא משכרן של צדיקים גמורים, שאם כן יתחיל כל אדם להיות רשע כרי שיוכל אחר כך להיות בעל תשובה להגדיל שכרו וזה דבר שאין הדעת מובלתו.

מכל זה נלמד כי חייב אדם לעשות לו מנעוריו דמיונות סופנים גבחים וישרים, ולהתנהג בהם תמיד למען יהיו בגדיו תמיד לבנים וכל מעשיו מסכימים עם דתי המוסר הכללי, ובה יראה שהוא בודאי עצם שכלי, וזה פרי חכמת לימוד ספרי מוסר, לא להוציא דבריהם מן השפה ולחוץ, אבל להכניסם בעומק לבנו ודעתנו, להשלים תמיד דמיונותינו עד כי נשיג האמת, ועל זה הדרך נוכל לפי גודל שכלנו להבין חשיבות המוסר ויפיו, ונעשה ונאהב הטוב רק מפני שהוא טוב, ונהיה כעבדים המשמשים את הרב שלא על סגת לקבל פרס, כי השכר נלזה עם המעשה עצמו, אשר על ידו נחיש מצעד שלמותנו ונבין כי באמת אמרו רבותינו ז"ל : "אין בור ירא המא, ולא עם הארץ הסירי, ואמרו גם כן "ותלמוד תורה כנגד כולם".

ת. י. קסמיליוני.